

ԼԻԱՆԱ ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի դոկտորանտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՅԵՂԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՏՈՀՄԱՅԵՂԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Ամփոփելով «Յեղապետությունը որպես տոհմացեղային կառավարման համակարգ» հետազոտությունը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ցեղապետության իշխանությունը ամփոփված է ֆորմալ կարգավիճակում: Յեղապետությունը կառավարվում է անհատի կողմից, ով ունի գերակայություն հպատակների նկատմամբ և օժտված է աստվածային կառավարման իրավունքով: Յեղապետությունում ձևավորված և հազարամյակներ պահպանված սոցիալական իշխանության կրոնական օրինականացման միակ այլընտրանքը՝ հասարակական պայմանագրի հայեցակարգի ձևավորումն էր, ինչը քաղաքական հետագա զարգացումների արդյունքում՝ հանգեցրեց բանական սոցիալական-քաղաքական բանավեճի կազմակերպման ինստիտուցիոնալ մեխանիզմի որոնմանը, զարգացմանը, կատարելագործմանը և հասարակական պայմանագրի ինստիտուտի կայացմանն ու պահպանմանը:

Հիմնաբառեր- ցեղապետություն, կառավարման համակարգ, իշխանություն, նպատակային միավորումներ, առաջնորդ, ցեղապետ:

Պարզ ցեղապետությունը ներառում է մի քանի հանրույթներ, որոնցից մեկը գերակայում է մյուսներին, իսկ դրա առաջնորդը հանդիսանում է առաջնորդ մնացյալ բոլորի նկատմամբ: Պարզ ցեղապետությունները ծագում են ենթահամակարգերի վերածվող պարզերի միավորմամբ: Գոյություն ունեն մաս քարոզից ձևավորված գերբարդ ցեղապետություններ, որոնցում հաշվարկվում են հազարավոր և նույնիսկ միլիոնի հասանող անդամներ:

«Աշխարհում հայտնի են բազմաթիվ էթնոգրաֆիկ ժողովուրդներ, որոնք ունեն ցեղապետական կառավարում: Աֆրիկայում՝ աշանտի, բեգանտու, բագանդա, վոլոֆ, գուլու, պուշտուններ, Հյուսիսային Աֆրիկայում՝ բեդուիններ, դազախներ, կիրգիզներ, մոնղոլներ, Ֆիջիում, Հայիթիում և Հավայան կղզիների հյուսիսարևմտյան ափամերձ տարածքներում՝ հյուսիսամերիկյան հնդկացիներ, ինկեր և այլն»¹:

Յեղի առաջնորդը, սկզբունքորեն, տարբերվում է տոհմի ղեկավարից, ով անհատական վարքագծի արդյունքում է վաստակում իր կարգավիճակը: Ամերիկացի անթրոպոլոգ Մ. Մալզին գրում է. «Յեղապետությունում քաղաքական հիմնականաբար ապահովվում է ցեղային կապերով: Սակայն այդ կապերը սեփական ձևավորման պայման ունեն. այն է՝ ֆորմալ առաջնորդի առկայությունը: Այստեղ ցեղի անդամները չեն հաստատում մյուսների նկատմամբ սեփական իշխանությունը անհատական ջանքերով, այլ՝ իշխանության են գալիս արյունակցական կապերի միջոցով՝ հատուկ կարգավի-

ճակի ուղիով: Իշխանությունն ամփոփված է ֆորմալ կարգավիճակում. առաջնորդին տրված են կազմակերպչական արտոնություններ, ինչը դրսևորվում է նաև ենթակա ժողովրդի գույքի և աշխատանքի արդյունքի նկատմամբ հատուկ հսկողությամբ»²: Անթրոպոլոգ և փիլիսոփա Լ.Ե. Գրինին նշում է. «Իշխանության քաղաքական ձևավորման գլխավոր սկզբունքը հավայական ցեղապետություններում խստորեն կապված է արյունակցական հիերարխիայի հետ, որն էլ հենված է նախնիների նկատմամբ ծագումնաբանական մերձավորության և առաջնորդի հեղինակության հիմքերի վրա (ավագ եղբայրների և որդիների ծագումնաբանությունը համարվում է առավել բարձր): Այսպիսով, ամբողջ քաղաքական և սոցիալական հիերարխիան կառուցվում է արյունակցական հարաբերությունների շուրջ»³:

Առաջնորդի իշխանության պահպանման կարևոր մեխանիզմ է՝ բարիքի վերաբաշխումը: Այն ծագում է տարբեր նյութական բարիքների փոխանակության ձևավորման արդյունքում, որն, այս դեպքում, զուգահեռաբար պատկերվում է որպես ուղղահայաց ձևաչափ՝ ներքևից վերև և վերևից ներքև: Ահա ինչպես է տվյալ գործընթացը նկարագրում հայտնի անթրոպոլոգ Ռ.Ֆիրտը. «Տիկուպիան կղզու ցեղի առաջնորդը, իր համայնքի ցածր օղակից՝ «ներքևից» ստանում է նվերներ, սակայն բացի ընդունելուց նա նաև պարտավոր է իր ստացածը բաշխել առավել մեծ քանակությամբ»: Հավելենք, որ այստեղ առատաձեռնությունն առաջ-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նորդից խստորեն պահանջվող հատկանիշ է համարվում: «Յեղապետերն իրավասություն ունեն վերահսկել մթերքների և իրենց տներում պահվող արժեքավոր իրերի հսկայական քանակությունը: «...» Ակնկալվում է, որ այդ պաշարները կօգտագործվեն ի բարօրություն ժողովրդի: Համայնքի շարքային անդամների կուտակած բարիքը ևս պետք է բաշխվի մյուս անդամների միջև: Տվյալ դեպքում, առաջնորդները հետևողական են, որ գույքի բաժանման սխալ նախադեպեր չլինեն: Խախտման դեպքերում՝ առաջնորդը բռնագրավում է համայնքի անդամի գույքը և, նույնիսկ, սպանում նրան:»⁴:

Առաջնորդին թանկարժեք իրերի նվիրաբերության, իսկ հետո բաշխման կարգը ընդհանուր ցեղապետության կառավարման վերաբերյալ պատկերացում է ձևավորում, որով նա տնօրինում է ընդհանուր համայնքի շահը՝ պարզելով հպատակներին իբրև թե ազատություն, միևնույն ժամանակ, դրանով իսկ ուժեղացնելով վերջիններիս կախվածությունն իրենից: Յեղապետության կառավարման մեջ կիրառվող այս վերաբաշխումը լայն կիրառվում է որպես իշխանության ամրապնդման եղանակ, նաև ներկայում՝ պետությունների կողմից:

Յեղապետության ձևավորման սկզբնական շրջանում առաջնորդը հանդիսանում էր միայն որպես գույքը տնօրինող: «Նրա հպատակներն ու արյունակիցները բերում են նրան հատուկ ընտրված նվերներ: «...» Բացի ցեղախմբի անդամների և հյուրերի համար նախատեսված զվարճանքի ծախսերից՝ առաջնորդը առատաձեռնորեն բարիքը բաժանում է նվերների տեսքով իր լավագույն հպատակներին: Այս կերպ նա ձեռք է բերում հավատարիմ հպատակներ, այսպիսով՝ նվերների ու նյութական բարիքներ ստանալու շարունակական հոսք ապահովելով իր համար: Ի դեպ, դրանց կուտակումը նպատակային է՝ կրկին հետ բաժանելու պայմանով:»⁵:

Սակայն «ցեղապետության ձևավորման տարբեր փուլերում «...» նման վերաբաշխումը բխում էր առաջնորդի նյութական շահերից»⁶:

«Համայնքի առաջնորդն, իհարկե, իրեն պատկանող «ամբողջ բարիքը» չէր բաժանում»⁷: Այսպիսով, բաժանելով հասարակական բարիքը սեփական անունից, առաջնորդը բարձրացնում է իր հեղինակությունը, իսկ համայնքի անդամներն, իրենց առաջնորդից ստանալով նվերներ, ստիպված էին պատասխանել նույն կերպ, ինչը, որպես կանոն, և՛ ծավալով, և՛ արժեքով գերազանցում էր նախնական նվերը: Բացի դրանից, առաջնորդն իր հասարակական գործառույթների իրականացման, անձնական կարիքների, ընտանիքի և ծառաների

ապահովման «ներկայացված ծախսերի» համար օգտվում էր կոլեկտիվ հավելյալ արդյունքից: Յեղապետության կազմավորման նախնական շրջանում նման ծախսերը սահմանափակ էին: Ժամանակի ընթացքում բարիքի կուտակման չափերն աճում են: Որոշ ամենազարգացած նախապետական հիերարխիկ համակարգերում կառավարիչները կարող էին իրենց թույլ տալ, առանց խղճի խայթի, «մտնել հասարակության գրպանը» և օգտագործել ժողովրդի ստեղծած բարիքը՝ բացառապես սեփական կարիքների համար:

Այսպիսով, առաջնորդը ստացված նվերներն առավել շատ է սկսում օգտագործել իր մերձավոր շրջանակի և իր սեփական կարիքների համար: Ձևավորվում է գույքային շերտավորում:

«Ի հակադրություն մարքսիստական պատկերացումներին, տեսնում ենք, որ այս պարագայում իշխանությունը ածանցյալ չէ, այլ առաջնային է գույքային շերտավորման նկատմամբ: Բավականին հաճախ և մեխանիկորեն են անթրոպոլոգները բացատրում ցեղապետության ծագումը հասարակական արդյունքի ավելցուկի ծագմամբ»⁸: Այստեղ նկատենք, որ նյութական բարիքներում իշխանության փոխակերպումը պահպանվում է բոլոր մինչկապիտալիստական պետություններում՝ որպես օրգանական և համակարգաձևավորող տարր, և միայն նոր ժամանակներում է կոռուպցիան ձևակերպվում որպես հակաիրավական երևույթ: Ժամանակակից բազմաթիվ երկրներում՝ ֆորմալ առումով գտնվելով օրենքից դուրս, փաստացի տվյալ մեխանիզմը մնում է որպես համակարգաձևավորող:

Յեղապետության մեջ վերաբաշխումն, իր ողջ կարևորությամբ, կարող է միայն հզորացնել առաջնորդի իշխանությունը, ամրապնդել նրա ֆորմալ կարգավիճակը, սակայն չի հանդիսանա նրա իշխանության հիմքը:

Յեղապետությունում իշխանությունը կրոնական բնույթ է կրում և հիմնված է աստվածների հետ առաջնորդի առավել մոտ լինելու *գաղափարախտության* վրա: «Յեղապետությունը կառավարվում է ցեղապետ-անհատի կողմից, ով գերակա դիրք ունի համայնքի անդամների նկատմամբ և նրանց կառավարելու իրավունք: Այդ իրավունքը անփոփոխ է, հիմնված է ենթադրյալ աստվածային ծագման վրա, ինչը, իր հերթին, բնական կերպով ենթադրում է տիտղոսի ժառանգական փոխանցում՝ հորից որդուն»⁹: «Հատկապես նա (առաջնորդը), անցկացնելով անհրաժեշտ արարողակարգերը և ճիշտ կազմակերպելով նվիրաբերության կարգը, պատասխանատու է հողի բերրիության և լավ բեր-

քառվորային ապահովման համար»¹¹ :

Այս ամենը բերեց նրան, որ. «Հասարակության հիերարխիկ շերտերում ձևավորվեց մոգական ուժի վերաբերյալ բացասական վերաբերմունք առ այն, որ միայն ցեղապետները և նրա հարազատներն են օժտված հատուկ հատկանիշներով, որը հնարավորություն է տալիս ճիշտ տնօրինել իշխանությունը և շփումներ հաստատել անդրշիրիմյան աշխարհի հետ: Հասարակ ժողովրդի համար այդ ունակությունները հասանելի չեն, բացի այդ ցեղապետի ձեռքում կենտրոնացված իշխանությունը կարող է դառնալ վտանգավոր և՛ վնասել նրան անձնապես, և՛ իր ամբողջ շրջապատին: Դրա արդյունքում՝ հիերարխիկ շերտերում ձևավորվում են իշխանության կարգավորման և պահպանության ուղենիշները:»¹² : Այսպիսով, անհնազորությունը առաջնորդին՝ անհնազանդություն է աստվածներին: Ամերիկացի անթրոպոլոգ Ռ. Կորնեյրոն հետևյալ կերպ է շարադրում այդ իրավիճակը. «Երբ առաջնորդի ցանկությունը աստվածային կամքով է արտահայտված, իսկ նրա հետ համաձայնությունը պարզևատրված է անդրշիրիմյան աշխարհի հետ շփմամբ կամ այլ գերբնական շնորհով՝ այս դեպքում ո՞վ կարող է առարկել»: Առաջնորդի հրամանը չկատարողներին ճնշելու համար հաճախ աստվածների անունից հնչում էին սարսափելի և արագ տեղացող պատիժների սպառնալիքներ:»¹³ :

Յեղապետությունում ծագած իշխանության կրոնական օրինականացումը պահպանվեց մինչև Նոր ժամանակներ: Յեղապետության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ցանկացած հասարակության և, ընդհանրապես, իշխանական համակարգի համար իրական հիմք հանդիսանում է գաղափարախոսությունը, այն դեպքում, երբ պետության համար բնորոշ ուժային մեխանիզմները միայն հարմարեցվում են դրան: Բոլոր դեպքերում, ցեղապետությունը լիարժեք կայուն համակարգ չէ: Առավել ճիշտ բնորոշմամբ՝ այն բավականին կայուն է որպես սոցիալական կազմակերպման ձև: Մակայն ցեղապետի կարգավիճակը ոչ միշտ է բնութագրվում որպես կայուն: Ահա ինչպես է տվյալ թեման ներկայացնում Ն.Ն. Կրադինը՝ համեմատելով մի շարք այլ անթրոպոլոգների մոտեցումներ. «Արտաքննապես բազմաթիվ ցեղապետությունների կառավարիչները միապետերի տեսք ունեին: Մակայն, իրականում, նրանց իշխանությունը խիստ սահմանափակված էր: Որոշ խմբերի մոտ գոյություն ունեին սոցիալական հսկողության բավականին զարգացած մեխանիզմներ: Օրինակ՝ գոտենտների մոտ առաջնորդը կարող է տուգանել մեղավո-

րին, հեգերների դեպքում՝ մահապատժի վճիռ ընդունել (չնայած գործնականում տվյալ պատիժը կիրառել զգուշանում էր): Առաջնորդների մտավախությունները, անկասկած, պայմանավորված էին հարկադրման ինստիտուտների բացակայությամբ: Նույն աղբյուրում հաղորդվում էր, որ բանտու ցեղի բազմաթիվ առաջնորդներ սպանվեցին իրենց ցեղակիցների ճնշման հետևանքով (Schapera): Օրինակ, երբ առաջնորդը չէր հետևում ավագանու խորհրդին, փորձում էր փոփոխել ավանդույթները, խախտում տաբուն կամ սպանություն գործում, նրան կարող էին գահընկեց անել (աշանտի, յորուբա, էգբա) : Հավայական առաջնորդներից շատերը սպանվեցին այն բանի համար, որ ճնշել էին համայնքի շարքային անդամներին: Վերջիններս ընդունում էին իրենց առաջնորդների իրավունքները՝ ստացված արդյունքի որոշակի մասնաբաժնի նկատմամբ, սակայն պնդում էին, որ նման հարաբերություններում պետք է պահպանվի «արդարությունը»: Եթե առաջնորդները և նրանց մերձավոր շրջապատը չարաշահում էին իրենց կարգավիճակը, սպա դա կարող էր ծնել ժողովրդական դժգոհություն: Քանի որ ցեղապետության կառավարիչները չունեին հարկադրանքի մասնագիտացված ապարատ, նման իրավիճակներում նրանց կարգավիճակը նախանձելի չէր (Մ.Սալգին)¹⁴ : Այսպիսով, համառոտ նկարագրելով, թե ինչ էր իրենից ներկայացնում ցեղապետությունը որպես քաղաքականության տեսակ և լուսաբանելով այն որպես պատմության մեջ առաջին ինստիտուցիոնալ կազմակերպված սոցիալական իշխանության բնույթ՝ կարող ենք անցնել դրա ծագման պատճառների և մեխանիզմների հարցի քննարկմանը:

Քանի որ «ցեղապետություն» երևույթը բացահայտվել է հարաբերականորեն վերջերս, գոյություն ունեն դրա ծագման սակավաթիվ հայեցկարգեր: Դրանցից առավել հայտնին պատկանում է քաղաքական անթրոպոլոգ Ռ. Կարնեյրոյին: Ահա՝ ինչ է գրում նա. «Մի քանի փաստեր հանգեցրին նրան, որ նեոլիթի ժամանակաշրջանի գյուղերը ընդլայնեցին իրենց ինքնավարության սահմանները և ձևավորվեցին մի քանի համայնքներից կազմված քաղաքական միավորներ, որը կոչվում է ցեղապետություն: Ըստ էության՝ ցեղապետության ձևավորման նախադրյալներ հանդիսացան՝ գյուղատնտեսությունը, սոցիալական և բնական միջավայի սահմանափակումները, ժողովրդական ճնշումները և պատերազմները: Այս նախադրյալներով ստեղծվեցին բավարար և անհրաժեշտ պայմաններ, որոնք էլ հրահրեցին գործընթացը: Դրանք գրեթե անխուսափելիորեն հանգեցրին ցեղապե-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

տությունների ստեղծմանը, իսկ հետագայում, առավել սահմանափակ տարածքներում՝ պետությունների ծագմանը:

Անդրադառնալով այն հարցին, թե ինչպիսի գաղափարներով դրսևորվեցին վերը թվարկված պայմանները և երբ սկսեցին ձևավորվել ցեղապետությունները: Ըստ իս՝ այս հարցում մարդկային մտահղացումները ցեղապետություն ստեղծելու գաղափարների վերաբերյալ պարզ և սակավաթիվ են: Դրանք սակավաթիվ են՝ բացի հետևյալներից.

1. Չենքի ուժով զավթել հարևան համայնքները:
2. Մարդկանց և նրանցով բնակեցված տարածքները ներառել սեփական քաղաքական միավորում:
3. Մարդկանց գերեվարել և ստիպել նրանց աշխատել, ինչպես ստրուկներ:
4. Օգտագործել մերձավոր զինակիցներից զավթված տարածքների կառավարման համար, եթե տեղի առաջնորդները ապստամբություն կազմակերպեն:
5. Պատերազմի դեպքում նրանցից ևս պահանջել զինվորական ուժի տրամադրում:

Այս գաղափարների շարքը բավարար է, որպեսզի ապահովեր ցեղապետության ինտելեկտուալ ապարատը: Հնարավոր է արդյոք գտնել առավել պարզ գաղափարներ, կամ արդյո՞ք մնան մտահղացումներ չի կարող ունենալ ցանկացած անձ»¹⁵:

Այս գաղափարների իրականացումը հանգեցրեց ցեղապետության ծագմանը:

Որպես գիտնականներ՝ մենք չենք կիսում բերված գաղափարները, քանի որ դրանք դառնում են շոշափելի, երբ արդեն ձևավորվում են: Այս գաղափարները արմատապես հակասում են կազմակերպված համայնքների ձևավորման և զարգացման գործընթացին, քանի որ հարևան հանրությունների հետ պատերազմը նպատակ ուներ կամ պաշտպանության, կամ ոչնչացման, կամ թալանի, կամ աքսորի: Մեկ հանրության ենթակայումը մյուսին ցեղապետության ձևավորման սկզբնական շրջանում բացարձակ անհայտ ինչ-որ երևույթ էր, և այս թվացյալ պարզունակ գաղափարը, իրականում, երկար և բարդ է հասունացել: Սակայն չենք բանավիճի այս գաղափարի հետ, քանի որ հիմնական հակափաստարկները չեն վերաբերում ռազմական ճանապարհով ցեղապետություն ձևավորելու հնարավորությանը: Այս դեպքում սահմանափակվենք երկու դիրքորոշումներով:

Առաջինը՝ միմյանց չենթարկված հատվածներից կազմված պոլիտիայի կայուն ենթակայումը

հնարավոր չէ, ինչպես հնարավոր չէ սանձահարել մոծակների խումբը: Ենթակայել հնարավոր է միայն այն հասարակությունը, որի ներսում արդեն առկա է ինստիտուցիոնալ սոցիալական ենթակայում: Նշանակում է՝ ենթակայող պոլիտիան արդեն պետք է հանդիսանար որպես ցեղապետություն: Երկրորդ՝ զավթված համայնքների հպատակման մեջ պահելու համար, մինչ հպատակվող բնակչության ընկալումներում զավթողի իշխանությունը օրինականացնող գաղափարախոսության ձևավորումը (իսկ դա բավականին բարդ և տևական գործընթաց է, որը սովորաբար ավարտին չի հասնում), անհրաժեշտ են ուժեղ և կայուն հարկադրանքներ, այսինքն՝ պետական մեխանիզմներ: Դա կնշանակեր, որ պետությունը ծագել է ցեղապետությունից առաջ: Բանը նրանում չէ, որ դա հակասում է Կարենյոյի և անթրոպոլոգների մեծամասնության դիրքորոշմանը: Եթե մնան մեխանիզմներ ձևավորվելից ցեղապետության ծագման արևածագին, դրանք որևէ տեղ չէին անէանա: Ինչպես արդեն նշել ենք, չմայած՝ ցեղապետությունում իշխանությունը հարաբերական կայուն է որպես ինստիտուտ, բոլոր դեպքերում դրա կայունությունը հաճախ բավարար չէ՝ բարձր հուսալիությամբ կոնկրետ առաջնորդի կարգավիճակը ապահովելու և առավել բարդ ցեղապետությունների տրոհումը առավել պարզերի կանխարգելման համար, որոնց օրինակները բավականին շատ են: Այլ խոսքով՝ հարկադրման մեխանիզմների ուսումնասիրման նյութը բավականին ծավալուն է և հակասական. ուստի վերջնական եզրահանգումներ անելը ճիշտ չէ:

Ռ.Կարենյոյի հետ համաձայն ենք միայն նրանում, որ ցեղապետության ծագումը պայմանավորված է գործընթացներով, որոնք առկա են ոչ թե այս կամ այն պոլիտիայի ներսում, այլ՝ դրանց միջև հարաբերություններում: Կազմավորման գործընթացի բնույթի ընկալումը հնարավոր է միայն նրա վերաբերյալ հետմարքսիստական տարածքում պատկերացումների տարածմամբ, քանի որ զարգացած բարդ համակարգերը դետերմինացվում են ամենից առաջ որոշակի ներքին հակասություններով (մարքսիստները դա անվանում են՝ միասնության և հակադրությունների պայքարի օրենք): Իրականում հանրության զարգացումը (այստեղ այլ համակարգեր չենք դիտարկվում) գլխավորապես պայմանավորված է դրանց կառուցվածքով և, առաջին հերթին, ռազմական ինստիտուտի կառուցակարգերով: Գոյություն ունի պարզ կանոն. պարտվածները անհետանում են:

Հանրության պատմությունը հանդիսանում է միմյանց նկատմամբ դրանց փոխադարձ ուժեղաց

www.aradadutyjournal.com

ման գործընթաց: Այս մրցակցության առանցքային գործոններից մեկը հանդիսանում է սոցիալական կազմակերպման եղանակների ձևափոխությունը: Հատկապես այս տրամաբանությամբ է ծագում կենտրոնացված իշխանությունը սկզբնական շրջանում ցեղապետության, հետագայում արդեն՝ պետության ձևով:

Կազմակերպված հանրություններում չկան պատճառներ այն մասին, որ որոշակի ենթահամակարգ (համայնք, խումբ և այլն) ձեռք բերի իշխանություն մյուսի նկատմամբ: Բացի այդ, նման գերակայությունը արմատապես հակասում է նման պոլիտատների գոյության կայուն եղանակին, դրանց ենթահամակարգերի համագործակցման բնույթին, որոնց հավասարությունը, փոխադարձ ընդունումն ու փոխադարձ հարգանքը հանդիսանում են այդ հանրությունների գոյության կարևոր պայման: Ինչպես գրում է Մ.Սալզինը. «Այդ հանրությունները քաղաքականապես հավասար են: Որոշակի հանգամանքների պայմաններում որոշները կարող են

մյուսներին գերազանցել քաջությամբ, սակայն ոչ առավել բարձր ենթակարգության դիրքորոշմամբ. նրանք բոլորը դիտարկվում են նույն հարթության վրա «...»: Նախանձախնդրորեն պաշտպանելով սեփական ինքնավարությունը՝ նրանք չեն ճանաչում որևէ քաղաքական հիմք, որը կարող է հակառակ լինել իրենց սեփական շահերին:»¹⁶ :

Սոցիալական կազմակերպման տվյալ տիպը լիարժեք կայունություն ձեռք բերեց այն ժամանակ, երբ դրան համապատասխան ձևափոխվեց գաղափարախոսությունը: Նման ձևափոխությունը, որը հաստատում է, ինչպես արդեն հիշատակվել է, առաջնորդի ծագումնաբանական կապը գերբնական ուժերի հետ, ապահովեց ցեղապետության ձևավորումը:

¹ Տե՛ս, Крадин Н.Н. Политическая антропология. М. 2004. С. 165-166.

² Տե՛ս, Салзин М. Экономика каменного века. М., 1999. С. 134.

³ Տե՛ս, Гринин Л.Е. Государство и исторический процесс. Эпоха формирования государство. Общий контекст социальной эволюции при образовании государства. М., 2007. С. 110.

⁴ Տե՛ս, Крадин Н.Н. Политическая антропология. М. 2004.С. 119.

⁵ Տե՛ս, Салзин М. Экономика каменного века. М., 1999. С. 134.

⁶ Տե՛ս, Салзин М. Экономика каменного века. М., 1999. С. 134.

⁷ Տե՛ս, նույն տեղում:

⁸ Տե՛ս, Крадин Н.Н. Политическая антропология. М. 2004.С. 120.

⁹ Տե՛ս, Салзин М. Экономика каменного века. М., 1999. С. 135.

¹⁰ Տե՛ս, Кревельд Мартин ван. Расцвет и упадок государства. М., 2006.С. 19.

¹¹ Տե՛ս, նույն տեղում էջ 29:

¹² Տե՛ս, Крадин Н.Н. Политическая антропология. М. 2004.С. 118.

¹³ Տե՛ս, Карнейро Р.Л. Было ли вождество ступком идей? // Раннее государство, его альтернативы и аналоги. - Волгоград. 2006. С. 224.

¹⁴ Տե՛ս, Крадин Н.Н. Политическая антропология. М. 2004.С. 169.

¹⁵ Տե՛ս, Карнейро Р.Л. Было ли вождество ступком идей? // Раннее государство, его альтернативы и аналоги. - Волгоград. 2006. С. 220.

¹⁶ Տե՛ս, Sahlins M. Sahlins. Tribal Culture and Its Transformations// Shared diversity: peoples and cultures in the global village. Texas A&M University. Dept. Of Anthropology. 2002. P. 56.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Гринин Л.Е. Государство и исторический процесс. Эпоха формирования государство. Общий контекст социальной эволюции при образовании государства. М., 2007.
2. Крадин Н.Н. Политическая антропология. М., 2004.
3. Кревельд Мартин ван. Расцвет и упадок государства. М., 2006.

4. Карнейро Р.Л. Было ли вождество ступком идей? // Раннее государство, его альтернативы и аналоги. –Волгоград. 2006.
5. Салзин М. Экономика каменного века. М., 1999.
6. Sahlins M. Sahlins. Tribal Culture and Its Transformations// Shared diversity: peoples and cultures in the global village. Texas A&M University. Dept Of Anthropology. 2002.

Լիանա Մալխասյան

Докторант института философии,
социологии и права НАН РА,
кандидат юридических наук

РЕЗЮМЕ

Вождество как система племенного управления

Подводя итоги исследования “Вождество как система племенного управления” можно сделать вывод: власть вождества заключена в формальном статусе. Вождество управляется индивидуумом, который имеет превосходство над подчиненными и наделен божественным правом управления. Единственной альтернативой религиозной легализации социальной власти, сформированной в вождестве и сохраненной тысячами, являлось формирование концепции общественного договора, что вследствие дальнейших политических развитий привело к поиску, развитию, усовершенствованию и в результате становления и сохранения как института общественного договора.

Ключевые слова: вождество, система правления, власть, целевые союзы, лидер, вождь.

Liana Malkasyan

Doctoral candidate of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of NAS of RA,
PhD in Law

SUMMARY

Tribal leadership as a tribal management system

Summing up the research about “Tribal leadership as a system of tribal management”, it can be concluded: The tribal leadership power is summarized in formal status. Tribal leadership is ruled by an individual who has dominance towards subjects and is endowed with the right of divine rule. The only alternative to the religious legitimacy of the social power, which was formulated and preserved for millennia in the tribal leadership, was the formation of social contract concept, which, as a result of further political developments, led to the search, development, improvement of the organization of rational socio-political debate institutional mechanism and as a result of the formation and maintenance of the institution of the social contract.

Key words: tribal leadership, management system, power, target unions, leader, chieftain.

Բնագիրը ներկայացվել է 15.01.2021թ.

Ընդունվել է տպագրության 09.02.2021թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսել է)

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանը